

KASTYTIS RUDOKAS

Kauno technologijos universitetas, Lietuva
Kaunas University of Technology, Lithuania

RETROPRIEŽASTINGUMAS CIVILIZACIJOJE IR MIESTE. NEVEIKLUMAS KAIP DIDŽIAUSIA ŽMOGIŠKOJI KŪRYBINĖ PASTANGA

Retrocausality within the Civilization and the City.
Inaction as Deepest Creative Potential of Humanity

SUMMARY

The paper focuses on an rarely inquired issue of retro-causality, Christian theology and urbanism and their juxtapositioning. It is concluded that a special method of inactivity achieves a manipulation of 5D spacetime, where the actions and events of the city and civilisation are only fully understood when the unrealised version of space-time is also taken into account. Moreover, I claim, that to consider the moment of completion of every urban action is only possible when we can rely on historic variation of continuum that [variations] never actually happened. In terms of cultural property and heritage, there are no more ‚primar‘ or ‚after‘ properties in urban fabric. Instead every ‚sacred‘ monument is being fluctated and is stable and uncertain at the same time in terms of time and space. Thus to preserve a heritage property is to constantly contemplate and according to contemplation to recreate city’s fabric by ussing deepest possible knowledge of 5D.

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama ieškoti retro priežastingumo, krikščioniškosios teologijos ir urbanistikos problematikos sąsajų. Daroma išvada, kad specialiu neveiklumo metodu pasiekama penkių dimensijų laiko manipuliacija. Miesto bei civilizacijos veiksmams ir vyksmams traktuojami kaip visiškai suprasti tik tada, kai atsižvelgiama ir į neįvykusią erdvėlaikio versiją. O paveldo aspektu, mieste nebelyka pirmesnių linijinio laiko požūrių artefaktų, nes pirmumas imamas suvokti amžinybės laiko kontekste, atsižvelgiant į užduodamą funkcinių vietos genotipą. Čia kiekvienas „šventas“ objektas kartu yra ir visiškai pastovus, bet kartu ir visiškai nepastovus, todėl, kalbant apie fizinio paveldo saugojimo prielaidas, visų pirma remiamasi neįvykusio erdvėlaikio drauge su įvykusiojo galimybe kurti miesto audinį ateityje.

RAKTAŽODŽIAI: retro priežastingumas, krikščionybė, eternalizmas, urbanistika, Šventasis Raštas.

KEY WORDS: Retrocausality, the Christianity, eternalism, urbanism, the Bible.

IVADAS

Šventasis Raštas daugiau nei 2000 metų formuoja Vakarų visuomenę tikėjimo pagrindu, taip pat diegia socialines, teisines, moralines elgsenos normas. Šiame tekste nagrinėsiu, kaip persipynę krikščioniškasis bei filosofinis supratimai apie laiko tėkmės variacijas, ir bandysiu tai pritaikyti, išsamiau aptardamas noetinį miesto, kaip noumenalios substancijos, suvokimą.

Senajame Testamente skaitome: „Izaijas kalbėjo:

Ženklas iš VIEŠPATIES, kad VIEŠPATS padarys tai, ką tau pažadėjo, bus šitoks: žiūrėk! Šešėliui, jau nusileidusiam dešimčia pakopų ant laiptų į Ahazo prieangį, leisiu vėl grįžti dešimčia pakopų. Ir saulė grįžo dešimčia pakopų, kuriomis ji buvo nusileidusi (Iz 38, 7–8, plg 2 Kar 20, 8–11).

Čia įdomūs keli šio Dievo padaryto stebuklo Hezekijui aspektai. Visų pirma, Hezekijas yra teisus karalius, tačiau, neatsižvelgiant į gerus darbus ir religines reformas, jis suserگا. Kitaip sakant, išbandomas jo tikėjimas. Ir išgyja jis ne dėl darbų, o dėl išorinio neveiklumo, t. y. nuoširdžios maldos ir tyro tikėjimo. Kita vertus, ženklas apie išgijimą yra duodomas, manipuliuojant linijiniu laiku, tai yra pasinaudojant retropraežastingumo

dėsniu, kuris 4D realybėje nėra įmanomas. Dievas priverčia Saulę atsisukti atgal, kas yra neįmanoma, vertinant grynai moksliniu požiūriu. Kita vertus, panašiai kaip ir per Fatimos stebuklą 1917 metų spalio 13 d., Saulė ne visiems žmonėms – tik kai kuriems – išdarinėja stebuklus. Tekste šią mintį išsamiau plėtosiu, remdamasis individualiu realybės objektyvumu, ateinančiu tiek iš krikščionybės, tiek iš kai kurių šiuolaikinės filosofijos krypčių, ypač eternalizmo.

Galiausiai veiklumo ir neveiklumo, retropraežastingumo ir mano suformuotas dvikrypčio laiko modelis bus pritaikytas, formuojant bendrojo pobūdžio rekomendacijas, į kokius aspektus reikėtų atsižvelgti, hermeneutiškai analizuojant miestą, stengiantis geriau jį suprasti. Miestas suvokiamas kaip mažasis kosmosas, kuriame žmogus gali aktyviai prisidėti, įgyvendinant procesus. Kita vertus, miestas matomas kaip labiausiai fluktuojanti (pagal Wheeler 1989) žmogiškosios civilizacijos vyksmo atkarpa. Tai taip pat leidžia kalbėti apie nelineinio laiko konfigūracijas mūsų 4D realybei.

Tyrimo metodas – hermeneutinė analizė. Remiantis ja, siekiama ne tiek formuluoti išvadas, kiek kelti hipotezes.

LAISVAS ATSAKYMAS Į DIEVO VALIĄ KAIP AUKŠČIAUSIA ŽMOGIŠKOJI GALIA IR LAISVĖS PRINCIPAS

2022 metų Nobelio premijos laureatai Alainas Aspectas, Johnas F Clauseris ir Antonis Zeilingeris, apdovanoti už pasiekimus kvantinės fizikos srityje, teigia, jog tam, kad galėtų egzistuoti toks kos-

mosas, kokį regime, visų pirma turėjo būti toks protas, kuris galėtų jį stebėti. Kitaip tariant, čia, rodos, mažiausiai pastangų reikalaujantis ir bet kuriam žmogui prieinamas veiklos pobūdis – tiesiog

buvimas – lemia tai, jog egzistuoja toks milžiniškas kosmosas. Tai galbūt tėra hipotezė, tačiau, apšvietus apreikštosios krikščionybės šviesai, šita mokslo ištara reiškia kur kas daugiau nei vien abstraktų filosofinį konceptą.

Nagrinėdami šią išanginę mintį, matome, kad galbūt pasaulis veikia retro-priežastingumo principu. Kosmosas linijinio laiko aspektu yra kur kas ankstesnė kūrinijos fazė nei protingas, jį stebėti gebantis žmogus. Ir vis dėlto be stebėjimo nėra kosmoso. Čia taip pat juntame ir tam tikrus tomizmo teologijos bei filosofijos aspektus, kuriuos itin gerai susistemo dominikonų vienuolis, teologas Mariusz Tabaczekas (2020, 2022), teigdamas, jog Dievo ir žmogaus bendrakūra remiasi tokia logika:

- a) tik Dievas yra tikra kūrybinga jėga, nes kuria **ex nihilo**;
- b) Dievas savo jėga nuolat **palaiiko** pasaulį, saugo jį nuo dezintegracijos;
- c) žmogus, atsiliepdamas į Dievo veikimą ir kontempliuodamas Jo kūrybos rezultata, prisideda prie to, kad pasaulis yra ir jis [žmogus] yra tame pasaulyje.

Pirmosios dvi tezės yra pakankamai aiškios, o trečioji, atsižvelgiant į determinizmo ir pasirinkimo laisvės problematikos kontekstą, atrodo intriguojanti ir iš pirmo žvilgsnio tarsi primeta žmogui dvigubą predestinaciją iš Dievo. Vis dėlto M. Buberis šią problemą sprendžia, įvesdamas *nicht tun* sąvoką, reiškiančią giliausią įmanomą Dievo proto kontempliaciją, siekiant užmegzti betarpišką aš–tu santykį, kuriame aš ir tu riba tarsi nusitrina. Anot Buberio, tai mažiausiai išorinių pastangų reikalaujanti veikla.

Tačiau vidines individo pastangas kuriant asmenį mums tikriausiai buvo numatęs didysis Švč. Trejybės pasitarimas prieš sukuriant žmogų: turime giliai kontempliuoti Dievo protą ir taip, abstrahuodami sąvokas, rūpintis pasauliu. Tik dėl pirmųjų tėvų nuopuolio ši veikla buvo išmainyta į tai, ką dabar turime, – į išorinių pastangų reikalaujantį darbą (Garrigues 2022). Maria Gaetana Agnesi pabrėžė, jog tikroji kontempliacija – tai sugebėjimas pereiti nuo empirinės patirties bei fizinių objektų sintetinimo į sąvokas prie grynųjų sąvokų apmastymo, o tam reikia pasiekti visišką maldos ir intelekto sintezę (Lehner 2018: 90). Tai, anot I. Kanto (1783), žmogui neprieinama, nes reikia persikelti jau į praktinę metafizikos plotmę.

Vis dėlto bene paveikiausiai ir tiksliausiai tai, ką mes schematiškai įvardijame kaip *nicht tun*, apibūdina šv. Augustinas. Veikale *Apie sielos didybę* (388 [2001]: 156) jis rašo, kad esminis sielos tikslas yra tapti vaikiška prieš Dievą. Autorius sako: „Neįsivaizduoju veiksmo, sunkiau įvykdomo už šį, bet panašesnio į neveiklumą.“ Panaši dialektika tarp veiklumo ir neveiklumo plėtojama ir pačioje Evangelijoje (plg. Lk 10, 38–42). Galop Senojo Testamento ištara apie tai, kad Enochas „ėjo su Dievu. Paskui jo nebebuvo, nes Dievas jį pasiėmė“ (Pr 5,24) skelbia mirtingąjį nemirus. Tačiau reikšmingiausiai čia byloja būtent dieviškosios tylos spengimas, kuris tik tikėjimui ir kontempliacijai palieka ieškoti atsakymo, kodėl šis žmogus paimtas gyvas.

Neveiklumo principas šiame skyrelyje atsiskleidžia kaip didžiausios įmanomos kūrybos imperatyvas. Žmogus,

negalėdamas kurti iš nieko ir savo būtimi palaikyti kūrinijos egzistencijos materijoje, gali būti klaidingai suprantamas kaip ribotas, tačiau būtent čia reikalaujama visiškai laisvo apsisprendimo pa-

tirti transformaciją ar net transfigūraciją. Žmogaus galimybė kontempliuoti čia suvokiama kaip begalinis potencialas ne tik kurti ir tausoti kūriniją, bet ir ją atbaigti.

RETROPRIEŽASTINGUMAS. KRIKŠČIONYBĖ IR KAI KURIOS FILOSOFINĖS PRIEIGOS

Taigi laisvas atsakas į Dievo sukurtos realybės kontempliavimą ir kiek įmanoma į patį dieviškąjį sumanymą taip pat suponuoja ir visišką žmogaus laisvę, padaro žmogų mažuoju kūrėju. Apie tai skaitome Pradžios knygos 2 dalyje, kur žmogui suteikiama teisė pavadinti visus kūrinijos daiktus ir jam pavedama prižiūrėti kūriniją. Pamatiniai kūrinijos sandaros principai yra paremti erdvės bei laiko uždarumu ir savotišku žmogaus įmestumu į laiko tekumą, todėl toliau p nagrinėsime problemą, ar žmogus gali „duoti vardą“ savo laikui ir erdvei, kitaip tariant, ar yra pajėgus jį transparentiškai stebėti. Jei taip, aiškinsimės, ar gali nustatyti retrokautalias įvykių priežastis.

Retropriežastingumu, arba retrokautalumu, galime vadinti tokią mokslo filosofijos mąstymo sistemą, kuriai būdinga įrodinėti šias hipotezes:

- a) praeities įvykiai gali būti nulemti įvykių bei veiksmų, kurie atsitinka dabartyje;
- b) praeities ar ateities įvykiai priklauso nuo įvykių, įvyksiančių ateityje.

Viena pagrindinių priežasčių, įgalinusių tokias diskusijas, yra dvigubo plyšio eksperimentas, taip pat daugelis kvantinės mechanikos atradimų. O viena pagrindinių filosofinių teorijų, pagrindžiančių retropriežastingumo galimybę, yra

vadinamasis eternalizmas, paremtas laiko blokų prielaida, kad kiekvienas įvykęs ar įvyksiantis laiko momentas erdvėje yra amžinas ir vyksta nuolat (Le Bihan 2020). Teigiama, jog bet koks laiko įvykis nėra objektyvioji praeitis, dabartis ar ateitis, – kalbama apie atskirus, ne tiesiniu priežastingumu susijusius laiko blokus, tarp kurių įmanomas įvairus priežastingumas. Vienas momentas, kuris mums yra realus, kitoje tikėtinoje realybėje egzistuoja kaip visiškai kitoks įvykis (Savitt 2000; Crisp 2007; Zimmerman 2011).

Esminis šios prieigos taškas suponuoja, kad sąmoningas subjektas, stebintis erdvėlaikį, priklausomai nuo savo pasirinkimų viename ar kitame laiko bei erdvės bloke gali daryti įtaką tiek „praityje įvykusiems“, tiek ateityje įvyksiantiems įvykiams. Kitaip tariant, nebūtinai keičiasi pats blokas – jis iš tiesų negali keistis, nes vyksta amžinai, tiesiog daugėja tų blokų vienetų¹.

Atrodytų, panašūs samprotavimai kažin ar gali paskatinti kaip nors naujai suvokti pagrindines krikščioniškas tiesas, tačiau galime prisiminti, jog pats Jėzus iš žmogaus trokšta tikėjimo, keičiančio realybės konfigūracijas (plg. Mk 11, 20–23, Mt 22, 18–22)². Tad tam, kad kalnas mestųsi į jūrą arba persikeltų iš čia į ten, nereikalingas joks magiškas momentas,

kaip gali pasirodyti skaitant. Turėdami omenyje tai, jog sukurta begalė amžinųjų laiko blokų, o žmogus, suvokimu juos atpažindamas, aktualizuoja fiziniame būtyje, mes galime teigti, kad tas tikintis žmogus pasiekia tokią erdvėlaiko kontempliaciją, visų pirma apmąstydamas Dieviškąjį protą, laiko blokai jam yra sudėliojami taip, kaip jis juos regi savo tikėjime. Kitaip tariant, jis mato Dievo *ex*

nihilo sukurtą pasaulio versiją taip, kaip ji būtų atrodžiusi kitoje įvykių konfigūracijoje, kurią subjektas pats pasirenka.

Laiko blokų atskirumas čia suponuoja tai, kad subjektas savo sprendimu kontemplanuoti būtent tokią įvykių versiją niekaip nepažeidžia savo ar kitų subjektų sprendimų, anksčiau priimtų linijinėje praeityje, remiantis asmenine laisve ir valia.

PASAULIŲ ĮVAIROVĖS PROBLEMATIKA

Katalikų bažnyčios katekizme pateikiama Tomo Akviniečio mintis, jog Dievas, būdamas be galo galingas, visuomet galėtų sukurti ką nors geresnio (KBK 310) dėl esamos ir mūsų protui prieinamos kūrinijos. Vis dėlto Dievo išmintis ir gerumas paskatino sukurti tokį pasaulį, kuris galėtų laisvai keliauti į galutinį tobulumą. Šiuolaikinė fizika sako, jog regimasis pasaulis nebėra objektyvus, vertinant ne tik pagal kvantinius, bet ir pagal keturių dimensijų dydžius, nes nuo žmogaus pasirinkimo stebėti vieną ar kitą pasaulio konfigūraciją priklauso jo aktuali versija (Podolskyi 2021). G. Leibnizas gerokai anksčiau priėjo išvadą, jog žmogaus sąmonės pluoštas, kurį galėtume apibūdinti viršsąmone (Rudokas 2023), yra toks imlus kūrinijos percepcijai, kad per vieną laiko vienetą gali stebėti miriadus skirtingų sukurtojo pasaulio versijų. Vis dėlto šios žinios dėl sąmonės ribotumo negali prasiskverbti į ją [sąmonę], nes tų skirtingų pasaulių yra per daug, o suvokimo periodas – pernelg trumpas. Tai, kad visi mes, žmonės, vadovaudamiesi pamatiniais gamtos dėsniais, pasirenkame stebėti vieną ir tą

pačią realybės versiją, leidžia mums, remiantis Buberio įvardijimu, betarpiškai vienyti ir užmegzti aš–tu santykius.

Tad pakilimo virš gamtos dėsnų arba jų ribų praplėtimo, įvedant mūsų sąmonei [kol kas] nepasiekiamas pasaulio raidos įvykių versijas, nereikia suprasti kaip daugelio skirtingai sukurtų pasaulių egzistavimo. A. Maceina (1950), analizuodamas blogio tarpsmo pasaulyje problemą, aiškiai formulavo, jog mums realybė prieinama tik vienu iš daugelio savo aspektų. Galime teigti, kad realybė – tai nelyginant multidimensinė daugdara, kurios tik briauną galime stebėti, pasitelkdami savo protą, ir tik gilesnė kontempliacija mus pažadina iš šio „ontinio miego“.

J. M. Garriguesas, cituodamas kardinolo Charles'o Journet'o veikalą *Isikūnijusio žodžio Bažnyčia* (Garrigues 2022: 153), pateikia laiko sampratos modelį, kuris, anot jo, būdingas Dievui:

Dievas regi būsimus įvykius [...] ne kaip daugiau ar mažiau iš anksto nulemtus jų priešasčių (šia prasme dieviškasis žinojimas nėra išankstinis žinojimas), bet tiesiogiai kaip tokius, kurie pasirodė savo egzistencijos akimirka. Tūkstantmetės sofis-

tinės klaidos, dieviškąjį išankstinį žinojimą priešinančios žmogaus laisvei, kilo iš bandymų Dievą iš amžinybės nustumti į laiką, o tada, atėmus iš jo aukštesnį žinojimą, nelieka nieko kita, kaip antropomorfizuojant primesti jam mūsų išankstinį, susijusį tik su tuo, kas iš anksto nulemta.

Toliau Garriguesas (2022: 154) tęsia:

Amžinasis nėra laike; jam nieko nėra nei praeityje, nei ateityje; visa yra faktinės realybės dabartyje.

Panirimas į dabar, teoriškai svarstant, turėtų panardinti subjektą – asmenį į

tokią būklę, kuri leistų jam betarpiškai stebėti ne tik objektus, bet ir laiko tėkmę, atbaiginėjant kūriniją taip, kaip žmogus ją gali geriausiai atbaigti. Tad pasaulių įvairovė yra ne atskirai sukurti pasauliai, o pasaulis, pasižymintis įprastam pažinimui iki galo neprieinamomis įvykių versijomis. Šiame kontekste miestas, kaip įvairių lygmenų žmogaus veiklumo rezultatas, yra ganėtinai geras, nors ir tik šešėlinis pavyzdys, parodantis, kaip vienoje fizinėje realybėje gali egzistuoti skirtingi laiko blokai.

MIESTIŠKASIS RETROPRIEŽASTINGUMAS IR URBANISTINIS ISTORIJOS NELINIJŠKUMAS

Česlovas Kavaliauskas savo gerai žinomoje „netiesinėje teologijoje“, panašiai kaip ir P. T. De Chardenas, dėsto *capax Dei* samprotavimu grįstas mintis. Kavaliauskas teigia, jog „Visatos tikslas yra Dievažmogis“ (Fedorinienė 2011: 234). Šie samprotavimai grįsti begaliniu Dievo gerumu ir tuo, kad Jis numatė išganingą planą žmogui. Taigi žmogus, dar žemėje, prieš įžengdamas į Naująją Jeruzalę, turi paragauti Dangaus Karalystės nuotrupų. Miestas, kuriam čia skirsime nemažai dėmesio, gali būti laikomas kultūriniu dariniu, tam tikra prasme priešingu žmogaus išganymo veiksmui. Šv. Raštas byloja, jog žmogus miestą įkuria nupuolęs ir padaręs pirmąjį neatleistiną nusikaltimą (plg. Pr 4,17). Katalikų bažnyčios katekizme (KBK), remiantis šv. Augustino ištara, pabrėžiama, kad Dievas vis dėlto neleidžia tokio blogio, kurio paskui negalėtų permąstyti į gėrį (KBK 311).

Todėl nekeista, kad būtent miesto raidos konfigūracijoje, vadovaujantis isto-

rine ir tarpcivilizacine jo tapsmo logika, atsiskleidžia tam tikri dėsningumai, būdingi raštams, pavyzdžiui, skirtybių vienovė, panaikinant dialektinius santykius tarp skirtybių (Rudokas 2021; Langan 2019; Sheldrake 2014), taip pat išryškėja tam tikri *kairos* bei *chronos* laiko konceptų persipynimai. Pastebėta, jog civilizacijų istorijoje galime išvelgti dvi priešinga kryptimi tekančias linijinio laiko juostas – abi jas lemia skirtingi entropijos dėsniai (Rudokas 2021). Jei, hermeneutiškai samprotaudami, mes nubrėžtume liniją tarp grynai žmogiško žmogaus, palaikančio visapusišką ryšį su kitu žmogumi bei aplinka (civilizacijos priešaušrio žmogus), ir technologinio išsipildymo techniniame singularume laukiančio žmogaus, išvystume dvi visiškai priešingas evoliucijas.

Todėl mieste galime stebėti aspektą, vadinamą gilioju paveldu. Jis reiškia, kad tam tikros žinios neveikliai perimamos iš taip stipriai istoriniame laike nu-

tolusios istorijos, vertinant linijinio laiko aspektu, kad žmogus negali tų žinių kontempliuoti vien intelektu. Kitaip sakant, greitas ir, rodos, nežabotas socialinių bei fizinių mokslų technologijų suklestėjimas kasdienybėje reiškia ne ką kitą, kaip virššąmoningą norą jungtis į tą giliojo paveldo būvį, kai žmogus, nelyginant Edene, buvo integruotas su aplinka. Tačiau jei žvelgsime iš atvirkštinio mums laiko perspektyvos, lygiai taip pat matysime, kad žmogaus evoliucionavimą į tą priešaušrio civilizacijos žmogų galima laikyti troškimu išpildyti

giliosios ateities būklę, kai žmogus „buvo“ (mūsų atveju bus) susijungęs su aplinka, bet jau pasitelkdamas ne socialinius ryšius, o technologines priemones.

Miestas šiuo aspektu yra būtent tas veiklumo laukas, kuriame šie du poliai persipina ir vystosi vienas link kito. Tad, žvelgiant kultūros – civilizacijos aspektu, retrokazušumas atrodo ne tik teoriškai motyvuotas, bet realus, tiesiog pakreipiant žiūros tašką į laiko tėkmę. Kitaip tariant, žiūrėdami civilizacijos raidos filmą „nuo pabaigos“ atgal, mes regėsime tą pačią termodinaminę logiką.

PIRMUMAS LAIKE IR MIESTO AUDINYJE

Vis dėlto čia išryškėja ypatinga žmogiškojo pašaunkimo alegorija žmogui. Tam tikra prasme pasaulis yra uždaras erdvės ir laiko požiūriu. Tiek remiantis fizinių mokslų paradigmomis, tiek ir krikščioniškąja teologija, pasaulis turi pradžia, vadinasi, turės ir pabaigą. Žmogaus veiklumui, kaip matėme, gali būti keliamas netgi viršūzdavinys, kaip potencialo Dievažmogui, tačiau tikrasis tapsmas vyksta kontempliatyviame santykyje su sukurtąja aplinka, pabrėžiant siekį matyti laiko vienovės tėkmę. M. Heideggeris (1926) pabrėžia, jog istorija nėra pirmesnė už ateitį, nes tik tas, kas turi ateitį, gali kurti istoriją. Šią aspektą mes galime išvelgti, vykstant miesto raidos procesams.

Išsivaizduokime, jog turime kokį nors brangų architektūros paveldo objektą „x“, kurio kultūrinė įtaka yra tokia stipri, jog jis tampa visos urbanistinės aplinkos formantu. Dar daugiau, jis virsta etiniu imperatyvu ateičiai (Ganiatzas 2011:

151–162). Tačiau išsivaizduokime ir kitą objektą į ateitį laike nuo „x“, kuris, netgi intencionaliai nesiekdamas, vien intuityviai nujausdamas, po daugelio metų ar istorinių erų taip gerai išpildo to „x“ sukuriamus imperatyvus, kad iš naujo apibrėžia tą „x“. Pavadinkime šią objektą „y“. Taigi, matome aiškų „y“ potencialą mieste tapti pirmesniai chronologinio laiko aspektu, nes „y“ pastate sutelktos žinios iš naujo apibrėžia „x“ ir nustato jo [„x“] vietą miestovaizdyje.

Objektas „y“ retroproiežastingai veikia objektą „x“, nes ne tik pakeičia žinias apie jį. Juk abu objektai dalijasi vienu urbanistiniu audiniu, todėl „x“ atsiradus „y“ išlieka tas pats autentiškas „x“, bet kartu ir pakinta fiziškai, kompozicijos aspektu, dėl „y“ daromos įtakos. Kitaip tariant, stebėdami dvi šventoves [„x“ ir „y“], mes matome, kad jos, viena vertus, autentiškos, kita vertus, visiškai pasikeičia fiziniu bei semantiniu aspektais.

NEVEIKLUMAS MIESTE IR URBANISTINIS NIEKIS. VIETOJE IŠVADŲ

Aptarėme retropraežastingumo ap-
raiškas mieste ir objekto tarpusavio ry-
šius dvikrypčiame linijiniame laike. Mū-
sų civilizaciniam vyksmui būdinga, kaip
matėme, fluktuacija tarp „pradžios“ ir
„pabaigos“, todėl mes prieiname prie
išvados, jog kontempliatyvusis neveiklu-
mas yra raktas, padidinantis tiek miesto
evoliucijos, tiek ir žmogiškosios sąmonės
galimybes. Neveiklumą suvokiame kaip
sunkiausią įmanomą veiklą, kuri neturi
tikslų daryti įtaką 4D erdvės konfigūra-
cijoms, bet būtent dėl to iš tiesų ir for-
muoja tą 4D erdvę, tačiau būnant jau 5D
erdvėje – reginti laiką kaip mažų mažiau-
siai dvikryptį.

Mūsų schematiškai aptartos dvi šven-
tovės, besidalijančios bendru urbanisti-
niu audiniu – „x“ ir „y“, yra autentiškos
[kaip fiziniai artefaktai 4D erdvėlaikyje],
bet kartu nuolat kintančios, todėl galime
teigti, jog esminis jų bruožas yra inver-
sija. Inversija ne vienas kito atžvilgiu, bet
būtent to, ką galėtume pavadinti Dievo
mintimi. Kitaip tariant, šie du objektai,
kaip ir visi kiti daiktai bei reiškiniai 4D
pasaulyje, nėra iki galo realūs, nes jie
gali būti visiškai skirtingi savo potencia-
lo erdvėje, kituose laiko blokuose, atitin-
kančiuose faktinės dabarties chronologi-

nį momentą. „Laiko bloką“ terminas
galbūt reikalautų patikslinimo kituose
hermeneutiniuose tyrimuose, tačiau jis
jokiu būdu nepanaikina įvykio momen-
to ir paties įvykio autentiškumo bei uni-
kalumo. Tiesiog priimama, kad viename
chronologinio laiko vienete gali tilpti
daugiau nei vienas vienintelis realybės
vaizdinys.

Taigi, kaip sako Mokytojas Ekchartas
(1310–1313), reikia viename gerame bū-
de matyti ne šio būdo unikalumą, o vi-
sus gerus būdus. Miesto statytojas čia
visų pirma yra suvokėjas, ir pirmasis jo
uždavinys nėra neveikliausiai, kaip tik
įmanoma, kontempliuoti tai, koks yra
miestas ir ką 4D erdvėje sukaupta patir-
tis mums byloja. Jo uždavinys yra prie-
šingas – turėti omenyje kuo daugiau
minčių apie tai, ko 4D erdvė tame mies-
te mums **nebyloja**. Tokiu būdu kontem-
pliacija perkelia tiek stebintįjį, tiek ir
stebinį į 5D erdvę, kur laikas jau nevar-
žomai gali tekėti dviem kryptimis, ir
retropraežastingumas čia tampa realybe.
Todėl paveldas fiziniu požiūriu apibrėž-
tas kaip kuo platesnių bei skvarbesnių
žinių šaltinių (vietoj 4D erdvės naudo-
jantis 5D erdve) naudojimas, nuolat per-
kuriant urbanistinį audinį.

Literatūra

- Crisp Thomas M. 2007. Presentism, Eternalism, and
Relativity Physics, William Lane Craig, Quentin
Smith (eds.). *Einstein, Relativity and Absolute Si-
multaneity*: 262–279.
- Eckhart Johannes. 1998 [1310–1313]. *Traktatai ir
pamokslai*. Vilnius: Pradai.
- Fedorinienė Jurgita (sud.). 2011. *Iš kunigo Česlovo
Kavaliausko rankraščių*. Vilnius: Apyaušris.

- Ganiatsas Vasilis. 2011. Heritage as ethical para-
digms of identity and change: In need of new
conceptual tools, practises and attitude, W. Lipp
(ed.). *Conservation Turn – Return to Conservation*:
151–162.
- Garrigues Juan Miguel. 2019. *Mūsų mirties valan-
dą. Priimti amžinąjį gyvenimą*. Kaunas: Vox Al-
tera.

- Garrigues Juan Miguel. 2022. *Dievas be minties apie blogį*. Kaunas: Vox Altera.
- Heideggeris Martinus. 2014 [1926]. *Būtis ir laikas*. Vilnius: VGTU.
- Kantas Immanuelis. 1972 [1783]. *Prolegomenai*. Vilnius: Vaga.
- Langan Christopher M. 2019. *Introduction to Quantum Mathematics*. Mega Foundation Press.
- Le Bihan Baptiste. 2020. String theory, loop quantum gravity and eternalism, *European Journal for Philosophy of Science* 10 (2): 17.
- Lehler L. Ulrich. 2018. *Katalikų apšvieta. Pamiršta pasaulinio judėjimo istorija*. Kaunas: Vox Altera.
- Lietuvos vyskupų konferencija. 2015. *Katalikų bažnyčios katekizmas*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Maceina Antanas. 1950. *Jobo drama. Žmogiškąsio būties apmąstymas*. Interaktyvus, prieinamas internete: <https://maceina.lt/html/jobodrama.html> [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 28 d.].
- Podolskiy Dmitriy, Barvinsky Andrei, Lanza Robert. 2021. Parisi-Sourlas-like dimensional reduction of quantum gravity in the presence of observers, *Journal of Cosmology and Astroparticle Physics* 048.
- Rudokas Kastytis. 2021. *Totalinis paveldas*. Kaunas: Technologija.
- Rudokas Kastytis. 2023. *Totalinis miestas*. Kaunas: Technologija.
- Rudokas Kastytis. 2021. The kairos time as a complete chronos time in a cultural spacetime, *Logos* (109): 63–70.
- Savitt Steven F. 2000. There's No Time Like the Present (in Minkowski Spacetime), *Philosophy of Science* 67 (S1): 563–574.
- Sheldrake Philip. 2014. *The Spiritual City: Theology, Spirituality & the Urban*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Šv. Augustinas. 2001 [386/7]. *Apie sielos nemirtingumą*. LVK: Katalikų pasaulis.
- Šv. Augustinas. 2001 [388]. *Apie sielos didybę*. LVK: Katalikų pasaulis.
- Šventasis Raštas, Naujasis Testamentas. 1998 LVK (katalikų) leidimas. Česlovo Kavaliausko vertimas.
- Šventasis Raštas, Senasis Testamentas. 1998 LVK (katalikų) leidimas. Antano Rubšio vertimas.
- Tabaczek Mariusz O. P. (2020). The Metaphysics of Evolution: From Aquinas's Interpretation of Augustine's Concept of Rationes Seminales to the Contemporary Thomistic Account of Species Transformism, *Nova et vetera* 18(3): 945–972.
- Tabaczek Mariusz. 2022. Does God Create Through Evolution? A Thomistic Perspective, *Theology and Science* 20(1): 46–68.
- Wheeler John Archibald. 1989. Information, Physics, Quantum the Search for Links, *The 3rd International Symposium Foundations of Quantum Mechanics*, Tokyo, 310–336.
- Zimmerman Dean. 2011. Presentism and the Space-Time Manifold, C. Callender (ed.). *The Oxford Handbook of Philosophy of Time*. Oxford Handbooks in Philosophy: 163–244.

Nuorodos

- ¹ Reikia pasakyti, jog šis teorinis modelis skiriasi nuo T. Bayeso statistinio apriorinio įvykio modelio, nes Bayeso teorijoje papildomos žinios, gautos apie praeities įvykį, pakeis to įvykio traktuotę ateityje. Eternalizmo atveju sukuriamas naujas autentiškas įvykis.
- ² Nėgana to, Jėzus sako: „Turėkite tikėjimą Dievu! Iš tiesų sakau jums: kas pasakytų šitam kalnui:

‘Pasikelk ir meskis į jūrą’ ir savo širdyje nesvyruotų, bet tikėtų įvyksiant, ką sako, – tai jam ir įvyktų (Mk 11, 20–23). Žodžiai „tai jam ir įvyktų“ suponuoja laisvą individo, tapusio asmeniu, apsisprendimą dėl aplinkos būtent JAM formavimo. Tam tikra prasme žmogus čia gali pasirinkti, kurią realybės versiją stebėti, kad būtų jo norima realybės versija JAM būtų aktuali.